

Αντικείμενα (αντι-) κοινωνικά: Αναστοχασμοί γύρω από τα μεταχειρισμένα παιδικά έπιπλα

Ιουλία Κωνσταντή, Υποψήφια Διδάκτορας
Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Περίληψη

Το παρόν άρθρο επικεντρώνεται στις πολλαπλές διαδρομές των αντικειμένων, και συγκεκριμένα των μεταχειρισμένων παιδικών επίπλων, μέσα από την κατανάλωση, την επανάχρηση και την απόρριψή τους. Η παραπάνω αναζήτηση προέκυψε από τη διαπίστωση πως, εν μέσω της υγειονομικής κρίσης λόγω του ιού Covid-19 και την ψυχολογική και οικονομική κρίση που έφερε μαζί του ο εγλεισμός, πολυάριθμες αγοραπωλησίες μεταχειρισμένων παιδικών επίπλων λάμβαναν και εξακολουθούν να λαμβάνουν χώρα διαδικτυακά. Με δεδομένο ότι, καθ' όλη τη διάρκεια της απομόνωσης συνίστατο η αποφυγή επαφής με άλλους ανθρώπους, και συνάμα με τα αντικείμενα αυτών, εύλογα διερωτάται κανείς τί ρόλο είχαν και έχουν στη ζωή μας τα μεταχειρισμένα αντικείμενα που χρησιμοποιούνται μάλιστα από παιδιά κατά την πανδημική και μεταπανδημική περίοδο. Μέσα από την παρουσίαση τριών εθνογραφικών παραδειγμάτων, ενός που αφορά την επιλεκτική αγορά και χρήση μεταχειρισμένων παιδικών επίπλων συγκεκριμένου τύπου, ενός δεύτερου παραδείγματος που αφορά την αποδοχή και χρήση παιδικών επίπλων λόγω ακραίων συνθηκών και ανάγκης, και ενός τρίτου παραδείγματος που αφορά μια γενικευμένη προσφορά και αποδοχή μεταχειρισμένων παιδικών επίπλων και άλλων αντικειμένων μεταξύ των μελών μιας διαδικτυακής ομάδας, διερευνώνται οι συνιστώσες που αφορούν τη διαπραγμάτευση ταυτοτήτων μέσα από τις μεταβολές των καταναλωτικών μοτίβων ορισμένων οικογενειών σε εποχές οικονομικής αβεβαιότητας και κοινωνικής κρίσης. Παράλληλα, αναθεωρείται η έννοια της ιδιοκτησίας των αντικειμένων μέσα από την απόρριψη και την επανάχρησή τους, ενώ αναδύονται ζητήματα οικολογίας, ιδεολογίας και επαναπροσδιορισμού του εαυτού.

Λέξεις-κλειδιά: ανθρωπολογία, υλικός πολιτισμός, κατανάλωση, απόρριψη, ανακύκλωση, second-hand, netnography, εθνογραφική έρευνα

(Anti-)social objects: Reflections around secondhand children's furniture

Iouliia Konstanti, PhD Candidate
Department of History and Ethnology, Democritus University of Thrace

Summary

This article focuses on the multiple trajectories of things, particularly on second-hand children's furniture through consumption, reuse and disposal in anthropological terms. The above search was derived from the observation that amid the health crisis due to the COVID-19 virus and the psychological and financial crisis that the isolation brought, numerous purchases and sales of second-hand children's furniture are taking place online. Given that it is advisable to avoid human contact, assuming with their objects as well, one rightly wonders about the role that second-hand objects used mainly by children had and still have in people's lives during the pandemic and post-pandemic era. Through the presentation of three ethnographic examples, one concerning the selective purchase and use of second-hand children's furniture of a specific type, a second example concerning the acceptance and use of a different kind of second-hand children's due to extreme conditions and need, and a third example concerning a generalized offer and acceptance of second-hand children's furniture and other items of any kind among members of an online group, investigates the components related to the negotiation of identities through

the changes in consumption patterns of certain families in times of economic uncertainty and social crisis. At the same time, the perception of the ownership of objects is revised through their rejection and reuse, while issues of ecology, ideology and self-redefinition emerge.

Keywords: anthropology, material culture, consumption, disposal, recycling, second-hand, netnography, field research

Εισαγωγή

Η παρούσα μελέτη εστιάζει στην κατανάλωση μιας μη δημοφιλούς κατηγορίας αντικειμένων για το μεγαλύτερο μέρος των καταναλωτών, αυτής των μεταχειρισμένων παιδικών επίπλων. Μελετώνται ποικίλες κοινωνικές συνιστώσες γύρω από τα αντικείμενα αυτά, ενώ οι διαδικασίες απόκτησης και χρήσης τους προσεγγίζονται με όρους επιλογής ή/και υποχρεωτικότητας. Ο Appadurai (2014), διερεύνησε την ιδέα πως ορισμένα αντικείμενα γίνονται «υποχρεωτικά» εντός συγκεκριμένων πολιτισμικών και κοινωνικών πλαισίων, αποκτώντας συμβολική και λειτουργική σημασία που υπερβαίνει τους χρηστικούς τους σκοπούς. Υπό την έννοια αυτή, στην παρούσα έρευνα, τα υπό μελέτη αντικείμενα αντιμετωπίζονται σε συνάρτηση με κοινωνικούς, συμβολικούς και άλλους παράγοντες, ώστε, όχι μόνο να μην υπονομευθεί, αλλά αντιθέτως να αναδειχθεί η συμβολή τους σε ζητήματα ταυτότητας και βιωσιμότητας, αλλά και ο ρόλος τους στη διαδικασία προσαρμογής πολλών οικογενειών στις νέες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες.

Το παρόν κείμενο βασίζεται στην εθνογραφική έρευνα που διεξήγαγα για τη διδακτορική μου διατριβή με τίτλο «Κατανάλωση, επανάχρηση, απόρριψη και οι πολλαπλές διαδρομές των αντικειμένων: μια ανθρωπολογική ανάγνωση των μεταχειρισμένων παιδικών επίπλων». Η επιτόπια έρευνα και η εθνογραφία του διαδικτύου (netnography) αποτελούν τα βασικά μεθοδολογικά εργαλεία για τη διδακτορική μου έρευνα. Εθνογραφικό πεδίο αποτέλεσαν οι παιδικές χαρές του κέντρου της Θεσσαλονίκης, και κυρίως εκείνη που βρίσκεται κοντά στην πλατεία Αριστοτέλους, αλλά και η παιδική χαρά επί της οδού Πλάτωνος, μια έρευνα που ξεκίνησε τον Ιανουάριο του 2022 και διήρκησε περίπου οχτώ μήνες, δηλαδή ως τον Οκτώβριο του ίδιου έτους. Παράλληλα, η έρευνα που διεξήγαγα με εργαλείο την εθνογραφία του διαδικτύου ξεκίνησε λίγο νωρίτερα από την επιτόπια και συνεχίστηκε αρκετό καιρό ύστερα, με τα δεδομένα μου να προέρχονται από τη διαδικτυακή ομάδα με τίτλο Free your stuff Copenhagen. Κατά τη διάρκεια αυτού του τύπου έρευνας, παρακολούθησα πληθώρα διαδικτυακών συζητήσεων με στόχο την άντληση ποιοτικών δεδομένων που αφορούν τις συναλλαγές των μεταχειρισμένων κυρίως παιδικών επίπλων, με συναλλασσόμενα μέρη γυναίκες και άνδρες σε περίπου ίδιο ποσοστό και στις δυο πλευρές των ανταλλαγών.

Διαβάζοντας κανείς τα παραδείγματα που βασίζονται στο εθνογραφικό υλικό που συγκέντρωσα μέσα από επιτόπια έρευνα, γίνεται φανερό πως οι βασικές πληροφορητριές μου είναι γυναίκες. Αυτό γιατί, ενώ στα πλαίσια της παιδικής χαράς συνάντησα και αρκετούς άρρενες γονείς/φροντιστές, δεν επιθυμούσαν να συμμετέχουν σε συζητήσεις γύρω από τη διακόσμηση του παιδικού δωματίου και την επιλογή των επίπλων, ενώ ορισμένοι υποστήριζαν πως οι φιλοσοφίες γύρω από τη διαπαιδαγώγηση αποτελούν περίπλοκο τρόπο

να προσεγγίζουν τα παιδιά τους, ή απλά πως δεν έχουν ασχοληθεί «με τέτοια». Συχνά άκουσα τη φράση «η σύζυγος τα ξέρει καλύτερα αυτά». Αυτή η φράση που φαίνεται να συνδέεται με κοινωνικούς ρόλους, θα είχε ενδιαφέρον με μελετηθεί σε συνάρτηση με τις κοινωνικά δοσμένες και διαδεδομένες υποχρεώσεις των φύλων στα πλαίσια μιας οικογένειας. Στο ίδιο μήκος κύματος, το γεγονός πως οι πληροφορητρίες μου είναι όλες γυναίκες έχει ενδιαφέρον να μελετηθεί και να αναλυθεί ως προς τους κοινωνικούς ρόλους των δύο φύλων γύρω από τη γονεϊκότητα και τις κοινωνικές αντιλήψεις που τη συνοδεύουν.

Όσον αφορά το πεδίο, στις παιδικές χαρές όπου διεξήγαγα την έρευνά μου υπήρχε μια γονεϊκή αλληλεγγύη, τουλάχιστον μεταξύ των θαμώνων. Αυτή την αλληλεγγύη συνάντησα με πολλούς τρόπους εντός της παιδικής χαράς, αλλά και εκτός του κοινωνικού αυτού χώρου, με το δανεισμό, την ανταλλαγή ή τη δωρεά παιδικών και βρεφικών αντικειμένων. Συχνά παρακολούθησα δοσοληψίες μεταξύ γονέων αλλά και παιδιών, με τους γονείς να δανείζουν παιδικά καρότσια, καθισματάκια φαγητού, μάρσιππο, relax και άλλων αντικειμένων που δε χρειαζόταν εκείνη τη χρονική περίοδο, και τα παιδιά να ανταλλάσσουν μεταξύ τους τα παιχνίδια που κουβαλούν από το σπίτι, όπως φτυαράκια, αυτοκίνητα, κούκλες, καρότσια, μπάλες, ποδήλατα... Εντός των ορίων της παιδικής χαράς έμοιαζε ο κόσμος αλλιώς, καλύτερος, συχνά ιδανικός. Οι γονείς συζητούσαν μεταξύ τους συνήθως σε ευχάριστο κλίμα, μοιράζονταν σκέψεις και προβληματισμούς, αναζητούσαν και προσέφεραν συμβουλές σχετικές με τα παιδιά, υπήρχε μια αίσθηση αμοιβαιότητας, ενώ τα παιδιά έπαιζαν παράλληλα ή συνεργατικά, αντάλλαζαν παιχνίδια και σνακ, ε και ναι, κάποιες φορές διαπληκτιζόνταν, αλλά την επόμενη στιγμή τα έβρισκαν και έπαιζαν σα να μην είχε συμβεί τίποτα. Σε αυτή την ατμόσφαιρα γνώρισα τις δύο πληροφορητρίες μου, τη Μαρία και τη Βλάντα.

Της ανθρωπολογίας «τα πράγματα»

Στο παρόν άρθρο προσεγγίζω τα μεταχειρισμένα παιδικά έπιπλα ως αντικείμενα που βρίσκονται σε διαρκή αλληλεπίδραση με τους ανθρώπους, καθώς εκείνοι που τα αγοράζουν, χρησιμοποιούν και σχολιάζουν, διαπραγματεύονται ποικίλες θέσεις με τα αντικείμενα για εργαλεία. Ακολουθεί λοιπόν, μια σύντομη αναφορά σε μελετητές που έχουν συνεισφέρει με το έργο τους στο πεδίο του υλικού πολιτισμού γενικότερα, και της κατανάλωσης ειδικότερα, σε μια προσπάθεια συγκέντρωσης υλικού που έχει επηρεάσει και τη δική μου προσέγγιση.

Πολλές μελέτες έχουν γίνει σχετικά με όψεις του υλικού πολιτισμού, οι οποίες αμφισβήτησαν παλαιότερες απόψεις που προσδίδουν στα αντικείμενα έναν αρνητικό ρόλο, όπως παραδειγματος χάριν «η οντολογία του βάρους», που αντιμετωπίζει τα αντικείμενα ως άψυχα και μάταια πράγματα που έρχονται σε αντίθεση με το πνεύμα (Miller 1987). Φέροντας τα αντικείμενα στο προσκήνιο, υποστηρίζοντας πως και εκείνα είναι φορείς δράσης, καθώς διαμορφώνουν ειφάνσεις του καθημερινού βίου και της ταυτότητας των ανθρώπων, πολλοί μελετητές άνοιξαν νέους ορίζοντες για τον υλικό πολιτισμό. Κάποιοι μελετητές ανέλυσαν την κατανάλωση τονίζοντας τη χρησιμότητα και την αναγκαιότητα των αντικειμένων, και την ικανότητά τους

να ταξινομήσουν και να διαχωρίζουν (Veblen 1912¹, Simmel 2004², Bourdieu 2013). Μεταγενέστερα έργα μελετητών μετατόπισαν το ενδιαφέρον της κατανάλωσης από τις παραπάνω παραδοχές στην ικανότητά της να κοινωνικοποιεί, να ενεργεί και να συσχετίζει (Douglas & Isherwood 1996, Baudrillard 1981), ενώ μελετητές όπως οι Daniel Miller (1987), Christopher Tilley (2006)³, τονίζουν τον παραγωγικό χαρακτήρα της κατανάλωσης. Κατά τον Miller η κατανάλωση είναι μια παραγωγική διαδικασία και δεν μπορεί να ιδωθεί ξεχωριστά, παρά μόνο σε συσχέτιση με πολλούς ακόμη παράγοντες (1987:209)⁴, τονίζοντας έτσι και τον παραγωγικό και συνάμα κοινωνικό χαρακτήρα της κατανάλωσης, ενώ χρησιμοποιεί τον όρο «prosumer»⁵ (Miller 2012: 346), για να εξηγήσει το γεγονός ότι ο καταναλωτής είναι και παραγωγός ταυτόχρονα.

Ο Arjun Appadurai (2014) διαχώρισε μεταξύ δύο ειδών γνώσης, εκείνη του παραγωγού και εκείνη της κατάλληλης κατανάλωσης, η οποία είναι συνδεδεμένη με τους πολιτισμικά προσδιορισμένους τρόπους και τις πρακτικές για την κατανάλωση ενός αγαθού. Θέτει το ζήτημα της αυθεντικότητας, το οποίο φαίνεται να απασχολεί τους καταναλωτές των πολυτελών προϊόντων. Αναφέρεται στη μελέτη του Brian Spooner για τα ανατολίτικα χαλιά, για να εξηγήσει το πώς η απόσταση μεταξύ του παραγωγού και του καταναλωτή των πολυτελών αυτών προϊόντων οδηγεί στη διαπραγματεύση, όχι μόνο της τιμής τους, αλλά κυρίως της αυθεντικότητάς τους (Spooner 2014). Υποστηρίζει πως η μεταβολή της τιμής των αντικειμένων διαπραγματεύεται και μεταβάλλεται γρηγορότερα από την κοινωνική τους θέση. Τα είδη της γνώσης γύρω από τα εμπορεύματα και οι μυθολογίες που τη συνοδεύουν, φανερώζουν πως τα αντικείμενα έχουν κοινωνική ζωή, δείχνουν δηλαδή τον κοινωνικό τους ρόλο.

Στον ίδιο τόμο ο Igor Kopytoff (2014), μιλά για τις βιογραφίες των πραγμάτων. Ενδιαφέρεται για το ρόλο των αντικειμένων στις κοινωνίες και επικεντρώνεται στη διαδικασία της ανταλλαγής τους. Υποστηρίζει πως η ανταλλαγή των πραγμάτων είναι μια διαδικασία κοινωνική. Διαχωρίζει τα αντικείμενα σε εμπορεύματα, εκείνα δηλαδή που ανταλλάσσονται ή προορίζονται για ανταλλαγή, σε αντικείμενα που προορίζονται για τελική χρήση και σε εκείνα που αποτραβήχτηκαν από τη σφαίρα των ανταλλαγών και

---

¹ Ο Thorstein Veblen στο *The theory of the leisure class* μελέτησε τις συνήθειες της ανώτερης τάξης και παρατήρησε το εξής: οι γυναίκες των πλουσίων ήταν ντυμένες με τόσο άβολα ρούχα, ώστε δεν τους επέτρεπαν να κινούνται με άνεση, ενώ ταυτόχρονα φανέρωναν πως οι γυναίκες που τα φορούν δε χρειαζόταν να δουλέψουν (Veblen 1912: 78-79, 83). Παρομοιάζοντας τις γυναίκες με σκλάβους των πλουσίων ανδρών τους, υποστηρίζει πως οι γυναίκες αυτές ήταν ισχυρό δείγμα προβολής πλούτου, και ταυτόχρονα τα μέσα για η συσσώρευση του (Veblen 1912: 26, 69). Αναλύοντας αυτό το γεγονός, καταλήγει στο συμπέρασμα πως οι γυναίκες αυτές πρέπει να καταναλώνουν, και πως αυτό αποτελεί συμβολικό κεφάλαιο για τους συζύγους τους (Veblen 1912: 39).

² Ο Georg Simmel στο *Η Φιλοσοφία του χρήματος*, με αφορμή την ένδυση, αναφέρεται στη μόδα και την αντίθεση που εντοπίζει στα πράγματα. Σύμφωνα με εκείνον τα ρούχα ενέχουν δύο τάσεις αντικρουόμενες: από τη μια οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τα ρούχα για να μιμηθούν, ενώ ταυτόχρονα για να ξεχωρίσουν, να διαφοροποιηθούν από άλλους.

³ Ο Christopher Tilley (2006) εντοπίζει την έννοια της «αντικειμενοποίησης» στο επίκεντρο των μελετών για τον υλικό πολιτισμό. Υποστηρίζει πως τα αντικείμενα είναι αναπόσπαστο στοιχείο από την κοινωνία και τον πολιτισμό, και πως, μέσω των αντικειμένων είμαστε αυτοί που είμαστε, με λίγα λόγια, τα αντικείμενα έχουν σημαντικό ρόλο όσον αφορά την κοινωνική θέση και την κοινωνική ταυτότητα ενός ατόμου.

⁴ Στο *Material Culture and Mass Consumption* (1987) ο Miller παρουσιάζει τις θέσεις πολλών μελετητών για την κατανάλωση, θέλοντας να προβληματίσει σχετικά με ποικίλες όψεις της. Σχολιάζει τα έργα προγενέστερων στοχαστών της, όπως παραδείγματός χάριν εκείνου του Marx, ο οποίος συνδέει τα αντικείμενα με τον καταναλωτισμό και την οικονομία, και εκείνα των Veblen, Bourdieu και άλλων που οποίοι επικεντρώθηκαν στην ικανότητα της κατανάλωσης να διαχωρίζει (Miller 1987: 197, 213).

⁵ Η λέξη “prosumer” αποτελεί συνδυασμό των λέξεων *producer* και *consumer*, και εισάχθηκε αρχικά από τον Alvin Toffler βιβλίο του *The Third Wave* (1980), ενώ έκτοτε έχει χρησιμοποιηθεί από πολλούς συγγραφείς και μελετητές. Στα ελληνικά έχει μεταφραστεί ελεύθερα ως *παραναλωτής*.

εξατομικεύτηκαν. Για τον Korytoff τα αντικείμενα κουβαλούν τις δικές τους ιστορίες, τις βιογραφίες τους, δείχνοντας έτσι το πόσο σημαντικούς συμβολισμούς αυτά μπορεί να ενέχουν για τα άτομα και τις κοινωνίες.

Στην ελληνική βιβλιογραφία, πολλές είναι οι ανθρωπολογικές μελέτες που αντιμετωπίζουν τα αντικείμενα ως φορείς κοινωνικής δράσης. Η Έλια Πετρίδου προσεγγίζει το σπίτι ως έναν τόπο στον οποίο τα άτομα σε αλληλεπίδραση μεταξύ τους αλλά και με τα υλικά αγαθά, προσδιορίζουν τον εαυτό τους (Πετρίδου 2012). Η Ελεάνα Γιαλούρη (2012), μιλά για τα πράγματα ως δράστες, και συγκεντρώνει κείμενα πολλών μελετητών προς αυτή την κατεύθυνση. Η Βασιλική Κράββα (2021) γράφει για την απόρριψη αντικειμένων και την αντικατάστασή τους με νέα, ως ένα τρόπο αντιμετώπισης της αδράνειας που ήρθε μαζί με την απομόνωση την άνοιξη του 2020 με την καραντίνα για τον κορονοϊό, ενώ στο Καταναλώνοντας τον Πολιτισμό, Διαδρομές κατανάλωσης, ιστορίες τροφής και στέρησης (2019), κάνει μια ιστορική αναδρομή στην κατανάλωση και πραγματεύεται τα όρια του ατόμου και της κοινωνίας, προσεγγίζοντας την κατανάλωση και την απόρριψη ως παραγωγικές διαδικασίες.

Έχοντας κάνει μια σύντομη αναφορά σε κάποια από τα κείμενα που έχουν γραφτεί για το πώς, τί και γιατί οι άνθρωποι καταναλώνουν και απορρίπτουν, θα ήθελα να επισημάνω μια κατά τη γνώμη μου, κεντρική θέση σε πολλές από τις παραπάνω προσεγγίσεις, μεταξύ αυτών και της δικής μου, και η θέση αυτή αφορά την κοινωνικότητα των αντικειμένων, στην οποία ενυπάρχει η αλληλεπίδραση με τα υποκείμενα. Με απλά λόγια, τα αντικείμενα είναι αυτό που είναι πάντα σε αλληλεπίδραση με εκείνους και εκείνες που τα χρησιμοποιούν και τα παρατηρούν. Χωρίς την εμπλοκή του κοινωνικού, τα αντικείμενα παραμένουν υλικά, που υλοποιήθηκαν με σκοπό να εξυπηρετήσουν την ανάγκη του να κάθεται κάποιος/α σε μια καρέκλα, παραδείγματος χάριν. Ωστόσο, καρέκλα από καρέκλα έχει μεγάλη διαφορά, όχι απαραίτητα ως προς το υλικό που χρησιμοποιήθηκε για να φτιαχτεί η μια και η άλλη, αλλά κυρίως η διαφορά έχει να κάνει με το πώς ένα αντικείμενο είναι ιδωμένο κοινωνικά. Αυτού του είδους τη διαφοροποίηση επιθυμώ να ακολουθήσω μέσα από τα δύο πρώτα εθνογραφικά παραδείγματα που ακολουθούν. Επιπλέον, η επιλογή του τι θεωρείται σκουπίδι και πως αυτό απορρίπτεται αποτελεί στις μέρες μας ένας μείζον ζήτημα γύρω από πρακτικές προσαπασίας του περιβάλλοντος και της ανθρώπινης ζωής. Η απόρριψη αντικειμένων με οικολογικό τρόπο, δηλαδή με την προσπάθεια επανατοποθέτησής τους στην κοινωνική σφαίρα αντί της τελικής χρήσης τους, αποτελεί έναν πρότυπο τρόπο διαχείρισης των απορριμμάτων και προώθησης ενός βιώσιμου τρόπου κατανάλωσης. Το τρίτο και τελευταίο εθνογραφικό παράδειγμα που παρουσιάζεται στο παρόν άρθρο αποτελεί μια παρουσίαση και ανάλυση αυτού του τρόπου διαχείρισης καταναλωτικών επιλογών.

Εθνογραφικά παραδείγματα

Επιλεκτική αναζήτηση και χρήση μεταχειρισμένων αντικειμένων: ένα παράδειγμα οικονομίας, οικολογίας, ιδεολογίας

Η Μαρία, 41 ετών, είναι μητέρα δύο παιδιών, και εργαζόταν ως ιατρικός επισκέπτης μέχρι λίγους μήνες πριν τη γέννηση της μεγαλύτερης κόρης της. Μαζί με τον σύζυγό της και τα παιδιά της, διαμένει στο

κέντρο της Θεσσαλονίκης, και η γνωριμία μου μαζί της έγινε στα πλαίσια της παιδικής χαράς που βρίσκεται κοντά στην πλατεία Αριστοτέλους, ενώ τα παιδιά μας έπαιζαν παρέα. Η σχέση της Μαρίας με τα μεταχειρισμένα αντικείμενα γενικά ξεκίνησε ήδη από τα φοιτητικά της χρόνια, περίπου είκοσι χρόνια πριν. Τότε ξεκίνησε να αγοράζει μεταχειρισμένα αντικείμενα, ή και να περισυλλέγει έπιπλα που άλλοι/ες είχαν πετάξει στο πεζοδρόμιο, δίπλα από κάδους σκουπιδιών, και να τα αναδιαμορφώνει, να τα βάζει, να τους αλλάζει ύφασμα, να τα καθαρίζει και τελικά να τα επαναχρησιμοποιεί. Η επιλογή της αυτή, όπως η ίδια μου είπε, τότε αποτελούσε ένα κράμα οικονομικής κατάστασης και πάθους για τη διακόσμηση. Σταδιακά ανέπτυξε ενδιαφέρον για το περιβάλλον και τη βιώσιμη κατανάλωση, κάνοντας έτσι τα μεταχειρισμένα συχνά πρώτη της επιλογή. Με τη γέννηση της πρώτης κόρης της ξεκίνησε να διαβάζει για τρόπους διαπαιδαγώγησης και γνώρισε τη Μοντεσσοριανή θεωρία⁶. Τότε ξεκίνησε να αναζητά έπιπλα και παιχνίδια που ανταποκρίνονται στο συγκεκριμένο πρότυπο διαπαιδαγώγησης, που να είναι δηλαδή φτιαγμένα από ξύλο, συχνά χωρίς καθόλου βερνίκι ή βαμμένα σε φυσικές αποχρώσεις, και που είναι χαμηλά ώστε να βοηθούν την αυτοεξυπηρέτηση των παιδιών. Εξαιτίας του υψηλού κόστους των αντικειμένων αυτών, στράφηκε στην αναζήτηση μεταχειρισμένων, αναρτώντας η ίδια αγγελίες σε μια διαδικτυακή ομάδα που ασχολείται με τη συγκεκριμένη φιλοσοφία. Όπως μου είπε, τα μεταχειρισμένα έπιπλα που αγόρασε αποτελούν έναν καλό συνδυασμό ποιότητας και οικονομίας, καθώς αγοράστηκαν σε τιμή που εκείνη και ο σύζυγός της θεώρησαν ταιριαστή με την κατασκευή των επίπλων και την οικονομική τους κατάσταση, και συνάμα ανταποκρίνονται στις ανάγκες της οικογένειάς της. Ο σύζυγος της Μαρίας, σύμφωνα με την ίδια, δεν ενδιαφέρεται για την αισθητική των αντικειμένων αυτών, αλλά συμμετέχει στις επιλογές όσον αφορά το οικονομικό και λειτουργικό κομμάτι των προϊόντων. Έτσι λοιπόν, παρακάτω παρουσιάζω τη δική μου ερμηνεία των δεδομένων που συνέλεξα κατά τις συνομιλίες μου με την ίδια αποκλειστικά, και όχι με τον σύζυγό της, τον οποίο γνωρίζω, όμως δε συμμετείχε στις συνομιλίες μας αυτές, ενώ γενικά είναι ένας άνθρωπος ο οποίος στα πλαίσια της παιδικής χαράς ήταν λιτός στα λόγια και επικεντρωμένος πάντα στο παιχνίδι των παιδιών.

Κύριο μέλημα της Μαρίας είναι τα παιδιά της να έχουν αυτονομία εντός του σπιτιού, να μπορούν να ανεβοκατεβαίνουν από τα κρεβάτια τους με άνεση από πολύ μικρά, να μπορούν να τρώνε σε χαμηλό τραπέζι, να έχουν αντικείμενα στο ύψος τους ώστε να αυτοεξυπηρετούνται. Τα παραπάνω συνδέονται με τη μοντεσσοριανή θεωρία την οποία η Μαρία θαυμάζει και προτιμά, καθώς σύμφωνα με την ίδια, βοήθησε ώστε η μεγαλύτερη κόρη της, που κατά τα λεγόμενα της παιδιάτρου της και του περίγυρού της, κάργησε να

⁶ “Εάν η πειθαρχία βασίζεται στην ελευθερία, η ίδια η πειθαρχία πρέπει απαραίτητα να είναι ενεργή. Δεν θεωρούμε ένα άτομο πειθαρχημένο μόνο όταν έχει καταστεί τεχνητά σιωπηλό σαν βουβό και ακίνητο σαν παράλυτο. Αυτό είναι ένα άτομο εκμηδενισμένο, όχι πειθαρχημένο” (Montessori, 1912:86). Η Μαρία Μοντεσσόρι ασχολήθηκε με πληθώρα ειδιοτήτων, όπως είναι η ιατρική, η ανθρωπολογία, η ψυχολογία, η παιδαγωγική. Ασχολήθηκε με παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες και προήγαγε ένα μαθησιακό πρότυπο κατά το οποίο τα παιδιά αντιμετωπίζονται ως άτομα που έχουν ανάγκη από αγάπη, ισότητα και κατανόηση. Κατά τη Μοντεσσοριανή θεωρία, τα παιδιά μικρής ηλικίας πρέπει να έρχονται σε επαφή με τη φύση, να καθοδηγούνται και όχι να δέχονται εντολές, να είναι όσο το δυνατό πιο αυτόνομα, ενώ ο παιδαγωγός πρέπει να έχει έναν ρόλο παθητικό, να προσφέρει απλώς υλικά και να αφήνει το παιδί να το εξερευνήσει και να το χρησιμοποιήσει (Montessori, 1912: 87). Τα υλικά πράγματα που παράγονται με βάση τα μοντεσσοριανά πρότυπα προάγουν την αυτονομία των βρεφών/νηπίων, ενώ παράλληλα κατασκευάζονται από φυσικά υλικά, όπως το ξύλο, και σε ήπια χρώματα, ώστε το χρώμα να μην εμποδίζει το παιδί να ανακαλύψει τις λειτουργίες ενός αντικειμένου/παιχνιδιού.

μιλήσει», να νιώθει πιο ήρεμη στην καθημερινότητά της στο σπίτι, και έτσι στην οικογένεια υπήρχε λιγότερη ένταση. Η επιλογή μεταχειρισμένων παιδικών επίπλων που ακολουθούν τη μοντεσοριανή θεωρία αποτέλεσε ένα μέσο γεφύρωσης των οικονομικών δυνατοτήτων της οικογένειας της Μαρίας με τις ανάγκες τους, όπως εκείνες είναι βιωμένες από την ίδια και τα υπόλοιπα μέλη. Παράλληλα, η αγορά των αντικειμένων αυτών ανταποκρίνεται και στις περιβαλλοντικές ανησυχίες της Μαρίας, καθώς η μη σπατάλη πόρων για την παραγωγή καινούριων επίπλων, βοηθά στη βιωσιμότητα που σχετίζεται με την προσπάθεια μετατόπισης του ευρύτερου τρόπου κατανάλωσης σε πιο φιλικές επιλογές προς το περιβάλλον.

Με μια πρώτη ματιά στο παράδειγμα της Μαρίας φαίνεται η επιλογή αγοράς μεταχειρισμένων παιδικών επίπλων μοντεσοριανού τύπου να είναι αναγκαστική από οικονομικής άποψης, από τη στιγμή που η ίδια υποστήριζε πως δεν είχαν με το σύζυγό της την οικονομική δυνατότητα αγοράς νέων προϊόντων του συγκεκριμένου τύπου. Όμως από τη στιγμή που υπάρχει η δυνατότητα αγοράς οικονομικότερων αλλά συμβατικών καινούριων επίπλων τα οποία η Μαρία επιλέγει να απορρίπτει, η έννοια του αναγκαστικού αναιρείται. Η πρόσβαση στη γνώση, μέσω των προσωπικών της αναγνωσμάτων, φαίνεται να παίζει σημαντικό ρόλο στον τρόπο που καταναλώνει και διαπαιδαγωγεί τα παιδιά της. Παράλληλα, η επιλογή της αγοράς και χρήσης των συγκεκριμένων επίπλων προϋποθέτει μια συγκροτημένη αισθητική προσέγγιση που αφορά το τι της αρέσει να υπάρχει στο σπίτι της, και δει στο παιδικό δωμάτιο, ενώ η αγοραστική δύναμη καθορίζει, στη συγκεκριμένη περίπτωση, το γεγονός ότι τα μοντεσοριανά έπιπλα που χρησιμοποιούν τα παιδιά της είναι μεταχειρισμένα. Τα «ταξινομημένα και ταξινομητικά» (Bourdieu 2013: 219) αυτά αντικείμενα χρησιμοποιούνται για τον επιθυμητό τρόπο άσκησης του ρόλου της ως γονέα, αλλά και προς μια επιθυμητή κοινωνική ένταξη.

Η χρήση των μεταχειρισμένων αυτών αντικειμένων πάντως εδώ, είναι σίγουρα κοινωνική και παραγωγική. Η παιδική επίπλωση προβάλλεται στα social media της συνομιλήτριάς μου, και υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ εκείνης και άλλων γονέων που έχουν επίσης υιοθετήσει τον ίδιο τρόπο επίπλωσης που συνδέεται με τη διαπαιδαγώγηση. Μέσα από την κοινωνικότητά τους, δηλαδή από την εικόνα τους μέσα από τις φωτογραφίες, αλλά και τη συζήτηση που αναπτύσσεται σε διαδικτυακά σχόλια και δια ζώσης για αυτά, τα αντικείμενα αυτά βοηθούν να παραχθούν σχέσεις, ταυτίσεις, ομαδοποιήσεις, μια κοινότητα γονέων που διαμοιράζεται συμβουλές, γνώσεις, σκέψεις και αισθητική. Αποτελούν, έτσι, τα αντικείμενα μέσα συγκρότησης ταυτοτήτων, οικειοποιήσεων, νοηματοδοτήσεων, εντάξεων και πιθανώς αποκλεισμών. Η Μαρία μέσω της κτήσης των μεταχειρισμένων παιδικών επίπλων μοντεσοριανού τύπου βοηθά την κόρη της να συμμετέχει με περισσότερη ανεξαρτησία στα καθημερινά πράγματα. Η ίδια συζητά για τον τρόπο που έχει επιλέξει να διαπαιδαγωγεί και να φροντίζει τα παιδιά της με άλλους γονείς με τους οποίους οι απόψεις στο συγκεκριμένο ζήτημα ταυτίζονται, ενώ στα πλαίσια της παιδικής χαράς όπου και τη γνώρισα, παρατήρησα πως προτιμά την παρέα γονέων με τους οποίους ο τρόπος ανατροφής των παιδιών ταυτίζεται. Αυτό, εκτός από τις συζητήσεις όπου κυριαρχούν οι φράσεις «δε μαλώνω, συζητώ», και «το παιδί θέλω να είναι ανεξάρτητο», φαίνεται και από τον τρόπο με τον οποίο οι γονείς προσεγγίζουν και μιλούν στα παιδιά τους

στα πλαίσια της παιδικής χαράς, και κυρίως την ώρα που εκείνα παίζουν ή διεκδικούν παιχνίδια κατά την επαφή τους με άλλα παιδιά. Και ενώ οι απόψεις πολλών γονέων συχνά ταυτίζονται, διαφαίνεται σημαντικός διαχωρισμός μεταξύ εκείνων και άλλων φροντιστών (όπως παρατήρησα κυρίως με τους παππούδες και γιαγιάδες), ο οποίος στο άκουσμα χρήσης μεταχειρισμένων επίπλων γινόταν σχεδόν έξαλλοι, και εκείνες οι στιγμές διαφαινόταν τεράστια απόκλιση απόψεων, στάσεων ζωής και τρόπου σκέψης ανάμεσα στα διάφορα «πηγαδάκια». Για παράδειγμα, μια ηλικιωμένη κυρία, γιαγιά ενός κοριτσιού δύο ετών τότε, που εμφανιζόταν συχνά στην παιδική χαρά πάντα τη νταντά της εγγονής, μια γυναίκα με καταγωγή από τις Φιλιππίνες, ξεκίνησε να κριτικάρει τις απόψεις της Μαρίας. Η κριτική αφορούσε αρχικά τις επιλογές αγοράς μεταχειρισμένων παιδικών επίπλων, και στη συνέχεια η κριτική επεκτάθηκε στα ρούχα με τα οποία η Μαρία επέλεγε να ντύνει τα παιδιά της. Πιο συγκεκριμένα, είπε ότι τα ρούχα αυτά είναι φαρδιά και άσχημα και φαίνονται σαν παλιά. Σε αυτό το σημείο η κριτική γενικεύτηκε και στον τρόπο με τον οποίο η νύφη της επέλεγε να ντύνει την εγγονή της: «εγώ της έχω αγοράσει πάρα πολλά όμορφα και ακριβά ρούχα και αυτή τη ντύνει σα σακί».

Συμμετέχοντας και ακούγοντας όλες αυτές τις συζητήσεις, έγινε φανερό το πόσο διαφορετική προσέγγιση μπορεί να έχει κάθε γονέας/φροντιστής σχετικά με την ανατροφή των παιδιών, και πως αυτός ο διαχωρισμός έχει κοινωνικές και οικονομικές προεκτάσεις. Επανερχόμενη στη συνομιλήτριά μου, τη Μαρία, εκείνη με τις πεποιθήσεις και τις καταναλωτικές της επιλογές, χρησιμοποιεί τα μεταχειρισμένα παιδικά έπιπλα εργαλειοκά, διαπραγματεύεται την κοινωνική της ταυτότητα, το ρόλο της ως γονέα, ενώ ταυτίζεται με ένα επιθυμητό για εκείνη lifestyle, και συγχρόνως διαχωρίζεται από άλλους γονείς.

Επανάχρηση στο (περιθ-)όριο

Στις 24 Φεβρουαρίου 2022 με τη Ρωσική εισβολή στην Ουκρανία δημιουργήθηκε ένα νέο μεταναστευτικό ρεύμα προς πολλές Ευρωπαϊκές χώρες. Ήδη από τις πρώτες εβδομάδες του πολέμου πρόσφυγες και προσφύγισσες από διάφορα μέρη της Ουκρανίας καταφθάνουν και στη Θεσσαλονίκη. Την άνοιξη του 2022 συνάντησα πολλές προσφυγικές οικογένειες στις παιδικές χαρές του κέντρου της πόλης. Μεταξύ των ανθρώπων αυτών ήταν και η Βλάντα, 21 ετών με καταγωγή από την πόλη Πολτάβα (Πολταβα) της Ουκρανίας, η οποία βρίσκεται στη Θεσσαλονίκη ως προσφύγισσα πολέμου μαζί με τη μητέρα, τις δυο αδερφές, τη θεία και τις ξαδέρφες της από το Μάρτιο του 2022.

Η Βλάντα έχει σημαντικό ρόλο στην ανατροφή των μικρών αδερφών της (νηπιακής ηλικίας), καθώς ήταν η μόνη που τις συνόδευε καθημερινά στην παιδική χαρά. Εκείνη και η μητέρα της, όπως η ίδια μου είπε, αναζήτησαν μεταχειρισμένα αντικείμενα για οικονομικούς λόγους. Όλα όσα έχουν ήδη συγκεντρώσει αποτελούν αντικείμενα δωρεάς ή αγοράς σε πολύ χαμηλή τιμή.

Κατά τη διάρκεια των συνομιλιών μας η Βλάντα έδειχνε να κρατά μια αρνητική στάση για τη Θεσσαλονίκη, ενώ η παιδική χαρά την έκανε να νιώθει «ξένη και φτωχότερη». «Δεν είμαστε φτωχή οικογένεια, αλλά εδώ τα χρήματα είναι διαφορετικά και εμείς δεν μπορούμε να δώσουμε πολλά γιατί δεν ξέρουμε για

πόσο καιρό θα πρέπει να ζήσουμε όπως ζούμε τώρα». Όπως μου επανέλαβε πολλές φορές κατά τις συναντήσεις μας, δε θέλει να μείνει στην Ελλάδα και πιστεύει πως σύντομα θα μπορούσαν να επιστρέψουν στο σπίτι τους, «πρώτα ο θεός». Ενώ η παιδική χαρά αποτελούσε έναν ευχάριστο χώρο για εμένα και για άλλους φροντιστές/γονείς, η Βλάντα ήταν συνήθως απόμακρη, και ακόμη και όταν προσπάθησα να τη συστήσω σε δύο γνωστές μου, ήταν λιγομίλητη και βυθισμένη στην οθόνη του κινητού της την περισσότερη ώρα. Η παιδική χαρά για τη Βλάντα αποτελούσε ένα μέρος ξένο και άβολο. Ήταν ένας χώρος στον οποίο διαπραγματευόταν την ταυτότητά της με όρους που η ίδια δεν επιθυμούσε και δε φανταζόταν ποτέ πως θα έπρεπε να το κάνει.

Ενώ η Βλάντα και η οικογένειά της θα ήθελαν να επιστρέψουν στην Ουκρανία «όταν τελειώσει ο πόλεμος» (“as soon as the war ends”), αποφάσισαν να βρουν εργασία και σπίτι γιατί δεν γνώριζαν πόσο καιρό θα χρειαστεί να μείνουν στη Θεσσαλονίκη. Έτσι ξεκίνησαν την αναζήτηση αντικειμένων που θα τους βοηθούσαν στην καθημερινότητά τους. Όσον αφορά τα αντικείμενα που αποδέχτηκαν ως «δωρεές για τους πρόσφυγες της Ουκρανίας» όπως η συνομιλήτριά μου σημείωσε, εκείνα ήταν σε μεγάλο βαθμό κλινοσιεπάσματα, μαγειρικά σκεύη, ρούχα και παιχνίδια. Για τα συγκεκριμένα αντικείμενα μου εξέφρασε μια μεγάλη δυσαρέσκεια, έως και απέχθεια για το γεγονός ότι τα είχαν και τα χρησιμοποιούσαν.

Η συνομιλήτριά μου μου είπε πως τα μεταχειρισμένα αντικείμενα που αγόρασαν τα βρήκαν στο διαδίκτυο με τη βοήθεια ενός φίλου της από την Καβάλα, με τον οποίο συνομιλούσαν συχνά μέσω διαδικτύου τα τελευταία χρόνια. Η Βλάντα δε γνώριζε ελληνικά, και έτσι χρειάστηκε βοήθεια για την αναζήτηση και την αγορά τους. Τα αντικείμενα τα οποία αγόρασαν αφορούν κατά κύριο λόγο τα παιδιά, καθώς ανησυχούσαν για την προσαρμογή τους στις νέες συνθήκες. Μεταξύ αυτών ήταν και δυο παιδικά κρεβάτια, το ένα χρώματος ροζ και το άλλο λευκό, τα οποία είχαν πάνω τους διάφορα αυτοκόλλητα που άφησαν σε αυτά οι προκάτοχοί τους, αυτοκόλλητα με πριγκίπισσες, μονόκερους, γάτες αλλά και αστεράκια που φωσφορίζουν στο σκοτάδι. Η ίδια υποστήριζε πως θεωρεί τα κρεβάτια ξεπερασμένου στυλ, και πως το σπίτι τους στην Ουκρανία είναι ή ήταν (διχάζόταν και η ίδια στην ομιλία της όταν μιλούσε για ο,τιδήποτε είχε ή γνώριζε στην πόλη που έμενε, και χρησιμοποιούσε πάντα τα δύο αυτά ρήματα μαζί «is...was...»), διακοσμημένο συνδυάζοντας σύγχρονα και παλαιότερα αλλά κομψά έπιπλα.

Η Βλάντα περιγράφει τα νέα έπιπλα των παιδιών και όλων των άλλων αντικειμένων από δεύτερο χέρι που είτε αγόρασαν είτε αποδέχτηκαν σαν φθηνά, σε κακή κατάσταση, που εκείνη θεωρεί μίζερα και δεν της αρέσουν, που «κανονικά δε θα τα διάλεγα ποτέ» (“normally I would never choose those things”). Τα αντικείμενα στην περίπτωση αυτή είναι ιδωμένα και βιωμένα σαν αναγκαστικά, επιβεβλημένα και μη επιθυμητά. Για τη Βλάντα τα αντικείμενα αυτά φέρουν μαζί τους την ανεπιθύμητη κοινωνική ταυτότητα του επαίτη (“we’re like beggars now”), όπως η ίδια σχεδόν δακρυσμένη μου είπε, βιώνοντας βίαια μια πραγματικότητα πολύ διαφορετική από την προ-πολεμική ζωή τους, όπου είχαν τις δουλειές, το σπίτι και τα όνειρά τους.

Ανακύκλωση for free: ένα παράδειγμα ανθρωπιάς

Η διαδικτυακή ομάδα Free your stuff Copenhagen⁷ είναι μια ομάδα που αφορά τους κατοίκους της Κοπεγχάγης, στην οποία όποιος/α δε χρειάζεται κάτι, μπορεί να το δημοσιεύσει με μια ανάρτηση, με την προϋπόθεση πως αυτό χαρίζεται, δεν πωλείται, και παράλληλα όποιος/α χρειάζεται κάτι μπορεί επίσης να το αναζητήσει. Πλήθος κόσμου χαρίζει οτιδήποτε· επίπλα παιδικά και μη, παιχνίδια, φυτά, ρούχα, θήλαστρα, ακόμη και φαγητό. Παρακολουθώντας τη συγκεκριμένη ομάδα αρκετά χρόνια τώρα θα έλεγα πως αποτελεί ένα οικονομικό πρότυπο μιας οριοθετημένης κοινωνίας που σπαταλά με μέτρο, και έτσι αποτελεί, κατά την άποψή μου, πρότυπο ανακύκλωσης. Παράλληλα, θεωρώ ότι πρόκειται για μια κοινωνία αμοιβαιότητας, καθώς τα μέλη της βοηθούν χαρίζοντας δικά τους αντικείμενα, ακόμη και φαγητό που περισσεύει από το τραπέζι τους. Εδώ τα μεταχειρισμένα παιδικά επίπλα και παιχνίδια πρωταγωνιστούν σε αναρτήσεις, καθώς αποτελούν και είδη αναλώσιμα για τους κατόχους του, από τη στιγμή που τα αντικείμενα που απευθύνονται σε γονείς ή/και βρέφη/νήπια έχουν συχνά σύντομη «ημερομηνία λήξης», μιας και τα παιδιά των συγκεκριμένων ηλικιών αναπτύσσονται με γοργούς ρυθμούς.

“First come, first served” είναι η έκφραση που γράφουν συχνά όσοι χαρίζουν κάποιο αντικείμενο εκεί. Αυτή η έκφραση σηματοδοτεί τον τρόπο ανταλλαγής στη συγκεκριμένη ομάδα· ο/η πρώτος/η που εκδηλώνει ενδιαφέρον για το αντικείμενο που χαρίζεται και συνάμα μπορεί να το παραλάβει άμεσα, είναι εκείνος/η που θα το αποκτήσει. Επίσης, μπορεί κάποιος/α να βρει πληθώρα δημοσιεύσεων στις οποίες αναγράφεται το σημείο στο οποίο έχουν αφήσει τα αντικείμενα ώστε οι ενδιαφερόμενοι/ες να σπεύσουν να τα περισυλλέξουν. Όλη αυτή η βιασύνη στα πλαίσια των ανταλλαγών αντικατοπτρίζει την κοινωνική αξία των αντικειμένων, όπως αυτή βιώνεται και είναι ιδωμένη από τα μάτια του κάθε μέλους των συναλλαγών.

Εδώ η εικόνα της κοινωνικής αξίας των αντικειμένων είναι αρκετά διαφορετική. Τα αντικείμενα αντιμετωπίζονται συχνά σα να μην έχουν καμία αξία από την πλευρά εκείνων που τα δίνουν, καθώς ζητούν να παραληφθούν άμεσα, ενώ συχνά τα αφήνουν στο πεζοδρόμιο και αναρτούν φωτογραφία των αντικειμένων, γνωστοποιώντας την τοποθεσία όπου βρίσκονται. Πληθώρα εικόνων παιδικών παιχνιδιών και επίπλων στοιβαγμένων στα πεζοδρόμια, λες και είναι αποφάγια ή χαλασμένα αντικείμενα που δεν έχουν πλέον καμία αξία για αυτόν/η που τα είχε, εικόνες που υπονομεύουν την προγενέστερη αξία και χρήση τους. Ωστόσο, για την άλλη πλευρά της ανταλλαγής, τα πράγματα είναι ιδωμένα πολύ διαφορετικά. Οι ενδιαφερόμενοι/ες, οι εν δυνάμει αποδέκτες, απαντούν με σχόλια ή προσωπικά μηνύματα όσο πιο γρήγορα μπορούν, ενώ φαίνονται άμεσα διαθέσιμοι/ες για να παραλάβουν τα αντικείμενα.

Το παράδειγμα της διαδικτυακής ομάδας Free your stuff Copenhagen εκτός από ένα παράδειγμα αμοιβαιότητας και ένα πλαίσιο από το οποίο μπορούν να ερμηνευτούν τα αντικείμενα και οι πράξεις δοσοληψίας ως κοινωνικά φαινόμενα, αποτελεί κατά την άποψή μου έναν πολύ ενδιαφέρον και

⁷ Free You Stuff Copenhagen <https://www.facebook.com/groups/freethestuffcph/>

αποτελεσματικό τρόπο διαχείρισης των αντικειμένων. Στην ανθρωπολογία υπάρχει πληθώρα μελετών που αφορούν τη σπατάλη και τα απορρίμματα. Η Mary Douglas (2002) διερεύνησε, μεταξύ άλλων, το πώς διαφορετικές κοινωνίες ταξινομούν και διαχειρίζονται τα απορρίμματα, αλλά παράλληλα αναζήτησε και το πώς αυτές οι πρακτικές αντανακλούν πολιτισμικές αξίες και νόρμες. Νεότερες μελέτες, όπως αυτή της Gay Hawkins (2005), ενδιαφέρονται για το πώς τα απορρίμματα συνδέονται με τη διαχείριση των συναισθημάτων. Εντοπίζει ποικίλες καθημερινές πρακτικές που ακολουθούν οι άνθρωποι, όπως το πλύσιμο, η διαγραφή ηλεκτρονικών μηνυμάτων, η ανακύκλωση, η οικολογική συνείδηση, και υποστηρίζει πως αυτές αποτελούν, όχι απλώς πρακτικές καθημερινές που τις κάνουμε λόγω συνήθειας, αλλά ενέχουν πολύ βαθύτερα νοήματα που σχετίζονται με το πώς νιώθουμε για κάτι και το πώς η ατομική σπατάλη έχει αναχθεί σε κοινωνική ευθύνη (Hawkins, 2005). Σε συνομιλία με προγενέστερες μελέτες στο πεδίο της απόρριψης, η ανταλλαγή αντικειμένων στα πλαίσια της συγκεκριμένης διαδικτυακής κοινότητας μας δείχνει το πώς εδώ η διαχείριση των απορριμμάτων σχετίζεται με την οικολογική συνείδηση σε κοινωνικά πλαίσια αλλά και την προσφορά βοήθειας από άτομο σε άτομο, ένα μείγμα κοινωνικά αφομοιωμένων πρακτικών και κοινωνικά εκμαθημένου τρόπου σκέψης που φαίνεται να εξυπηρετεί ποικίλους κοινωνικούς σκοπούς.

Επιχειρώντας έναν απολογισμό

Στο παρόν άρθρο επιχειρήσα να ακολουθήσω τις αλλαγές στους τρόπους κατανάλωσης ήδη από την πανδημική εποχή. Παρακολούθησα πώς η εννοιολόγηση των μεταχειρισμένων αντικειμένων έχει μεταβληθεί σε ορισμένα πλαίσια, και το πώς η κοινωνικά ιδωμένη χρηστική τους αξία παράγει νοήματα. Επιπλέον διέκρινα πώς η σκέψη γύρω από τα αντικείμενα αυτά περιπλέκεται με ιδεολογίες και λόγους εκμαθημένους (μήπως και ηγεμονικούς) για την επιλογή απόρριψης ή απόκτησης ενός πράγματος. Πως η σκέψη αυτή επίσης περιπλέκεται με συχνά ευρέως αποδεδειγμένες πρακτικές διαχείρισης της σπατάλης, όπως είναι η ανακύκλωση, αλλά και το πώς μέσα από όλες αυτές τις αλλαγές και τις πρακτικές το άτομο βλέπει, επαναπροσδιορίζει τον εαυτό του και τους κοινωνικούς ρόλους του. Σε μεταπανδημικά πλαίσια, επιχειρήσα να παρουσιάσω έναν τρόπο κατανόησης για το πώς οι κοινωνίες και οι καταναλωτικές πρακτικές προσαρμόζονται στις νέες συνθήκες, μεταβάλλονται ή και ανακάμπτουν, επανεικτιμούν τον καταναλωτισμό, προσφέροντας πολύτιμα δεδομένα για συζητήσεις σχετικά με τη βιωσιμότητα και την αλλαγή των κοινωνικών συμπεριφορών.

Η παρακολούθηση των διαδρομών των αντικειμένων και των λόγων γύρω από αυτά κάνουν δυνατή την παρατήρηση κάποιας έκφανσης του βίου τους. Το γεγονός ότι τα αντικείμενα ανταλλάσσονται ξανά και ξανά, τα καθιστά ικανά να ζουν έναν βίο μακρύτερο, και από εκεί που συχνά προορίζονται για τελική χρήση στο εσωτερικό των σύγχρονων υπερκαταναλωτικών δυτικών κοινωνιών - και κυρίως όσα προορίζονται για τα τάχιστα αναπτυσσόμενα βρέφη και παιδιά νηπιακής ηλικίας - τα μεταχειρισμένα παιδικά έπιπλα αντιστέκονται και σπάνε αυτό τον σύντομο κύκλο ζωής για τον οποίο είναι συχνά προορισμένα. Οι βιογραφίες

τους εμπλουτίζονται είτε με τις ιστορίες γύρω από αυτά, είτε με τα σημάδια που μπορεί να φέρουν από τη χρήση μέσα στο χρόνο.

Ο Christopher Tilley σε αναζήτηση μιας εξήγησης γύρω από τη διαδικασία της αμοιβαίας συγκρότησης υποκειμένου-αντικειμένου επισημαίνει πως, για να την κατανοήσουμε, πρέπει να δούμε το τι είναι και το τι κάνουν τα πράγματα μέσα σε μια κοινωνία (Tilley 2006). Τι είναι λοιπόν και τι κάνουν τα μεταχειρισμένα παιδικά έπιπλα μέσα από τα εθνογραφικά παραδείγματα που παρέθεσα παραπάνω; Ο τρόπος που οι άνθρωποι προσεγγίζουν τα αντικείμενα και συσχετίζονται με αυτά καθρεφτίζει και την κοινωνική αξία που απορρέει από αυτά όταν βρίσκονται σε αλληλεπίδραση με το κοινωνικό σύνολο. Μέσα από τις συζητήσεις με τις συνομιλήτριές μου αλλά και με την εθνογραφική παρατήρηση στο διαδίκτυο, θα έλεγα πως οι εννοιολογήσεις, οι χρήσεις και η αξία των αντικειμένων προς μελέτη ποικίλει σημαντικά.

Επιχειρώντας έναν σχολιασμό γύρω από τα έπιπλα που αγόρασε η πρώτη συνομιλήτριά μου, θα έλεγα πως τα συγκεκριμένα αντικείμενα φέρουν σημαίνουσα κοινωνική αξία, καθώς και τα δύο μέρη της ανταλλαγής τα αναγνωρίζουν ως σημαντικά (εδώ εμπλέκεται η φιλοσοφία γύρω από αυτά τα αντικείμενα και η κοστολόγησή τους από τους προκατόχους τους). Η Μαρία ταυτίζεται με τη Μοντεσσोरιανή θεωρία και το πρότυπο γονέα που θεωρεί σωστό για την οικογένειά της, ενώ «αγκαλιάζει» τα μεταχειρισμένα αντικείμενα που επέλεξε να αγοράσει, καθώς βοηθούν την οικογένειά της συνολικά, αλλά και την ίδια όσον αφορά τη συγκρότηση μιας επιθυμητής ταυτότητας για εκείνη και την ένταξη σε μια επιθυμητή ομάδα. Σημαντικό σημείο αναφοράς εδώ αποτελεί και η επανάχρηση των αντικειμένων ως ενός τρόπου συνεισφοράς στο περιβάλλον και τη βιωσιμότητα, ένα ζήτημα που απασχολεί έντονα την κοινή γνώμη τα τελευταία χρόνια.

Στο δεύτερο εθνογραφικό παράδειγμα, θα έλεγα πως τα αντικείμενα για τα οποία γίνεται λόγος είναι αντικείμενα δίχως σημαίνουσα κοινωνική αξία, καθώς είναι ανεπιθύμητα και για τα δύο μέρη της ανταλλαγής. Η Βλάντα θέλει να αποστασιοποιηθεί από τα μεταχειρισμένα αυτά αντικείμενα, καθώς δεν επιθυμεί την επαναδιαπραγμάτευση της ταυτότητάς της. Συμβιβάζεται με αυτά, δεν της αρκούν, όμως δεν έχει την οικονομική δυνατότητα να προμηθευτεί νέα και αλλιώςια.

Στην περίπτωση των αντικειμένων που χαρίζονται στο *free your stuff*, η ιδέα της οικολογικής συνειδησης και της βιωσιμότητας είναι κεντρική στην εν λόγω προσπάθεια, ενώ παράλληλα τα αντικείμενα κουβαλούν μάλλον αμφίθυμα συναισθήματα αναφορικά με την κοινωνική και χρηστική αξία τους. Αποτελούν σκουπίδια για τους δότες, είναι, όμως, επιθυμητά και χρήσιμα για τους αποδέκτες. Αποτελούν, λοιπόν, αντικείμενα οριακά, που ζουν στο μεταίχμιο· ασήμαντα για τον δότη, σημαντικά για τον λήπτη: χαρίζονται άρον άρον ή ακόμη και στοιβάζονται στο πεζοδρόμιο σα σκουπίδια, ενώ εκείνος/η που ενδιαφέρεται να τα αποκτήσει τρέχει να τα προλάβει.

Τα παραπάνω εθνογραφικά παραδείγματα αφορούν τις διαφορετικές σχέσεις και ταυτότητες που παράγονται γύρω από τα αντικείμενα και τα συντροφεύουν, με αφορμή τις αλλαγές στον τρόπο κατανάλωσης σε διαφορετικό βαθμό, υπό διαφορετικές συνθήκες και για διαφορετικούς λόγους. Όλα τα παραπάνω

συμβαίνουν σε μια περίοδο προσαρμογής κάποιων οικογενειών σε στιγμές αβεβαιότητας, δίνοντας προτεραιότητα συχνά στην οικονομία και τη βιωσιμότητα.

Όσον αφορά τα αντικείμενα, φαίνεται πως, ενώ εκείνα είναι πιθανόν προορισμένα από τον εκάστοτε κατασκευαστή να επιτελέσουν τους ίδιους περίπου λειτουργικούς σκοπούς, τελικά, είναι αδύνατο να τα προσεγγίσουμε και να τα αποτιμήσουμε κοιτώντας τα επιφανειακά, δηλαδή ζυγίζοντάς τα απλώς από την εικόνα και το υλικό από το οποίο είναι φτιαγμένα. Η κύρια λειτουργικότητά τους είναι άμεσα συνδεδεμένη με τις νοηματοδοτήσεις τους, όπως προκύπτουν μέσα από τη χρήση τους και τους λόγους για αυτά, την κοστολόγησή τους με οικονομικά, κοινωνικά και συναισθηματικά κριτήρια, ή και την απόρριψή τους. Με λίγα λόγια, οι κοινωνικές νόρμες που τα συνοδεύουν, τα νοήματα που εμπερικλείουν, και τα είδη της γνώσης που προϋπάρχουν ή παράγονται γύρω από και με αυτά συνιστούν τελικά την αξία τους.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Bourdieu, P. (2013) *Η Διάκριση: Κοινωνική κριτική της καλαισθητικής κρίσης*. Αθήνα: Πατάκης.

Γιαλούρη, Ε. (2012) *Υλικός Πολιτισμός, Οι περιπέτειες των πραγμάτων στην ανθρωπολογία*. Επιμ. Ε. Γιαλούρη. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Κράββα, Β. (2019) *Καταναλώνοντας τον Πολιτισμό, Διαδρομές κατανάλωσης, ιστορίες τροφής και στέρησης*. Αθήνα: Πατάκη.

Κράββα, Β. (2021) Στο: Σπυριδάκης, Μάνος και Κράββα, Βασιλική (Επιμ.) *Τροχιές Επισφάλειας. Εθνογραφικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Gutenberg, σ. 646-671.

Miller, D. (2012) Κατανάλωση. Στο Γιαλούρη, Ε., (Επιμ.), *Υλικός Πολιτισμός: Η ανθρωπολογία στη χώρα των πραγμάτων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σ. 319-353.

Πετρίδου, Ε. (2012) Ένδυμα και υλικός πολιτισμός: Από τη σημειολογία στη δράση. Στο Ε. Γιαλούρη (Επιμ.), *Υλικός Πολιτισμός: Η ανθρωπολογία στη χώρα των πραγμάτων*, σ. 355-389. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Ξενόγλωσση

Appadurai, A. (2014) Introduction: commodities and the politics of value. Στο Appadurai, A., *The social life of things: commodities in cultural perspective*, pp 3 – 63. Cambridge University Press.

Baudrillard, J. (1981) *For a critique of the political economy of the sign*. TelosPress.

Douglas, M. & Isherwood, B. (1996) *The world of goods: towards an anthropology of consumption*. London: Routledge.

Douglas, M. (1999) *Implicit meanings. Selected essays in anthropology*. UK: Routledge.

Douglas, M. (2002) *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. UK: Routledge.

Hawkins, G. (2005) *The Ethics of Waste: How we relate to rubbish*. UK: Rowman & Littlefield.

- Kopytoff, I. (2014) "The cultural biography of things: commoditization as process". Στο Appadurai, A., *The social life of things. Commodities in cultural perspective*, pp: 64-94. Cambridge University Press.
- Miller, D. (1987) *Material Culture and Mass Consumption*. Oxford: Basil Blackwell, Inc.
- Montessori, M. (1912) *The Montessori Method*. New York: Frederick A. Stokes Company.
- Simmel, G. (2004) *The Philosophy of Money*. London: Routledge.
- Spooner, B. (2014) Weavers and Dealers: The Authenticity of an Oriental Carpet. Στο Appadurai, A., *The social life of things: commodities in cultural perspective*, pp. 195-235. Cambridge University Press.
- Tilley, C. (2006) Objectification. Στο *Handbook of material culture*. Ed. Tilley, C., Kuehler, S., Rowlands, M., Spyer, P., Keane, W. SAGE publications.
- Toffler, A. (1980) *The Third Wave*. NY: William Morrow and Company Inc.
- Veblen, T. (1912) *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. NY: B. W. Huebsch.